

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

**ІСТОРІЯ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ
ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ
ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ
(до 100-річчя утворення
Української Народної Республіки)**

**HISTORY OF STATE BUILDING
IN UKRAINE AND FOREIGN COUNTRIES
(to the Centenary of Creation
of the Ukrainian People's Republic)**

**Збірник наукових статей та тез повідомлень
міжнародної наукової конференції
м. Харків, 23 листопада 2017 р.
*Kharkiv, November, 23, 2017***

Харків
«Право»
2017

УДК 340.15(477)
ББК 67.2(4УКР)я431
I-90

Редакційна колегія:

А. П. Гетьман – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України (голова); **В. Д. Гончаренко** – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України; **В. М. Єрмолаєв** – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України

Матеріали друкуються в авторській редакції.

*Наведені авторами думки і висновки
можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії.*

Історія державотворчих процесів в Україні та зарубіжних країнах I-90 (до 100-річчя утворення Української Народної Республіки) : зб. наук. ст. та тез повідом. міжнар. наук. конф. (м. Харків, 23 листоп. 2017 р.) / редкол.: А. П. Гетьман (голова), В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв. – Харків : Право, 2017. – 554 с.

ISBN 978-966-937-304-5

Збірник наукових статей та тез повідомлень міжнародної наукової конференції «Історія державотворчих процесів в Україні та зарубіжних країнах (до 100-річчя утворення Української Народної Республіки)» містить дослідження наукових, науково-педагогічних працівників та студентів провідних вищих навчальних закладів України та зарубіжних країн, присвячених актуальним питанням історії державотворчих процесів у різні історичні періоди і особливо за часів Української революції 1917–1921 рр.

Для науковців, аспірантів, студентів, усіх тих, хто цікавиться історією держави і права.

УДК 340.15(477)
ББК 67.2(4УКР)я431

ISBN 978-966-937-304-5

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2017
© Видавництво «Право», 2017

Бурдін М. Ю.,
 проректор Харківського національного
 університету внутрішніх справ,
 доктор юридичних наук, доцент

ПІДГОТОВКА ОХОРОНЦІВ ПРАВОПОРЯДКУ У ХАРКОВІ: ОСНОВНІ ВІХИ ВІД ЧАСІВ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ДО СЬОГОДЕННЯ

Колись швейцарський державознавець Фрідріх Ромер відзначив, що «поліція є невичерпною, як саме життя». Вона невід’ємна частина життя всього людства, а професія «поліцейський» належить до найважливіших професій. Це пов’язане з тим, що забезпечення прав людини, гарантування суспільного спокою, унеможливлення деструктивного впливу злочинності на громаду й державу немислимі без наявності професіоналів, здатних адекватно реагувати на будь-які виклики, що породжуються порушенням закону. Тому дослідження етапів розвитку підготовки кадрів для правоохоронних органів традиційно перебуває в полі зору історико-правової науки.

Розмірковуючи про тренди, що визначають трансформацію системи кримінальної юстиції, конкретні шляхи її подальшої модернізації, неможливо обійтися без історичних паралелей, ретроспективних оцінок й роздумів, які змушують аналізувати й наново переосмислювати накопичений на Харківщині протягом сторіччя колосальний досвід підготовки слідчих, дільничних інспекторів, криміналістів, співробітників кримінального розшуку: міліцейських, а згодом поліцейських кадрів. В цьому сенсі варто зазначити й про те, що критичний та виважений аналіз

причин поразки Української революції 1917–1921 рр. вказує на прямий зв’язок між недостатньою увагою (в силу різних причин) до становлення правоохоронних органів, сплеском злочинності та поступовим послабленням процесу відродження Української державності.

На думку сучасних істориків права, яка спирається на спогади очевидців, 30 листопада 1917 р., слід вважати днем, коли в Харкові було розпочато підготовку українських кадрів для охорони правопорядку. Саме тоді в «Українському домі» (будинок колишнього Дворянського зібрання на Миколаївській площі) відбулися перші заняття із підготовки охоронців правопорядку з числа членів товариств Вільного козацтва в Харкові [1, с. 50].

Суперечливість епохи НЕПу, динаміка розвитку криміногенної обстановки в державі в повній мірі відобразили хаотичність та інші тенденції розвитку системи підготовки кадрів для міліції УСРР, внаслідок чого протягом 20-х рр. XX сторіччя у Харкові майже щорічно відкривалися курси з підготовки міліціонерів різних ланок (зокрема, 11 червня 1921 р. в Харкові почали свою роботу курси червоних міліціонерів Харківської губернії, а 1 січня 1922 р. були відкриті курси командного складу міліції УСРР на базі курсів червоних міліціонерів, 23 жовтня 1923 р. Школа старшого комскладу міліції УСРР була перейменована у Всеукраїнську школу командного складу міліції та розшуку тощо). Діапазон строків підготовки був широким – від 2 до 8 місяців, з кількістю тих, хто навчався, від 30 до 200 осіб [2, с. 11].

Окремо слід згадати й про те, що у 1929 році на базі правничого факультету Харківського інституту народного господарства створено єдиний в Україні Харківський інститут радянського будівництва і права (1930–1937 рр.), який готував юристів вищої кваліфікації, зокрема для органів міліції.

У кадровій політиці радянських силових структур цього періоду багато в чому повторювалася ситуація, що була характерною для діяльності Міністерства внутрішніх справ Російської імперії в останні роки її існування, а також українських національних силових структур 1917–1920 рр., коли вищий керівний склад змінювався ледь не щодня.

Наукові праці з історії міліції УСРР, що вийшли в цей час, були опубліковані у вигляді невеликих статей, що ґрунтуються на спогадах практичних працівників міліції. Здебільшого; вони були присвячені річницям утворення Робітничо-Селянської міліції. Змістовно вони мали публіцистичний характер.

тичний, агітаційно-пропагандистський характер, але містили деякі цікаві для розуміння тодішнього менталітету працівників міліції розмірковування та де-який фактичний матеріал щодо діяльності міліції [2, с. 12].

В 30-ті роки XX сторіччя у Харкові діяли Школа Робітниче-Селянської міліції (рік заснування 1933), а згодом Школа старшого та середнього начскаду РСМ (1936 рік). Слід зазначити, що в школах середнього начскаду скорочувався термін навчання з 2 років на початку 1930 р. до 1 року в кінці 1930 р., потім до 5,5 місяців у 1931 р., але в 1932 р. він збільшується до 1 року й знову до 2 років – у 1936 р. Навчання в школах тривало 22 місяці, з яких 20 навчальних днів відводилися виключно на теоретичну підготовку, а 1 місяць і 10 днів – на канікули та відпустки [3, с. 21-22].

У воєнні роки в Харкові (після визволення в 1943 році) організовано курси із підготовки оперативного складу. Тільки за перший рік свого існування їх пройшли 200 працівників міліції з різних областей України. Водночас, протягом війни стан кадрів органів внутрішніх справ погіршився, зокрема деякі категорії нових працівників узагалі не мали професійної підготовки. В подальшому це виявилось в тому, що потреба в підвищенні загальноосвітнього рівня особового складу органів міліції була настільки значною, що до навчання в загальноосвітніх школах у 1950–1951 рр. були зараховані всі працівники міліції України, які не мали 7-річної чи 10-річної освіти в кількості 17 740 осіб [4, с. 107-108].

Кінець 1930-х – середина 1950-х років характеризуються повною відсутністю публікацій щодо історії діяльності міліції в Україні в досліджуваний період. Це пояснюється декількома причинами. По-перше, вплинула доба репресій цих часів, тому що це був апогей сталінського тоталітаризму, коли писати про діяльність міліції та її керівників, більшість з яких було репресовано, та ці репресії перебували весь час у динаміці, було просто неможливо. По-друге, відіграли роль значна закритість силових органів в умовах тоталітарної держави та недоступність архівних і статистичних матеріалів.

Характеризуючи період 50-80 років XX сторіччя, треба зазначити, що тоді у Харкові було утворено Міжобласний навчальний пункт міліції для обслуговування шести обласних управлінь МВС України (діяв з 1955 р до 1970 р.), а в подальшому його реорганізовано в Міжобласну школу підготовки молодшого та середнього начальницького складу міліції УВС Харківського облвиконкому, яка проіснувала до 1983 року [5, с. 38].

З 1983 по 1990 роки в Харкові діяли Вищих курсів МВС СРСР, спеціальний факультет МВС СРСР при Харківському юридичному інституті (1991-1992) [5, с. 38].

Тодішні спроби об'єктивного дослідження історії органів міліції були ускладнені для дослідників відсутністю доступу до більшості джерел унаслідок обмеженої гласності, а також недоступності для більшості істориків фондів архівів НКВС. Однак з історії міліції все ж були написані монографії, дисертації та наукові статті. У них розглядалися такі проблеми: 1) партійне керівництво органами внутрішніх справ; 2) історія міліції союзних республік і регіонів країни. Велику групу досліджень складали узагальнюючі праці.

Обрання незалежності Україною майже співпало з народженням Харківського інституту внутрішніх справ (9 січня 1992 року), а днем заснування Університету внутрішніх справ є 22 листопада 1994 року. З того часу на його базі готувалися фахівці для органів внутрішніх справ МВС України за восьма спеціальностями та дванадцятьма спеціалізаціями. У 2001 році Університету внутрішніх справ надано статус Національного.

15 вересня 2005 року Національний університет внутрішніх справ було реорганізовано в Харківський національний університет внутрішніх справ відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2005 р. № 880.

Звертаючи увагу на те, що з 2015 року забезпечення охорони публічного порядку та боротьбу зі злочинністю здійснює новостворена Національна поліція України, фахівці Університету активно долучилися до процесу її становлення шляхом підготовки кадрів для неї. З 18 липня 2015 р. на базі ХНУВС здійснюються курси первинної професійної підготовки (спеціалізації) працівників підрозділів патрульної служби для міста.

Таким чином, наведені дані переконливо свідчать про те, що підготовка кадрів міліції, а згодом – поліції в Харкові, наукове осмислення цього процесу протягом ста років фактично має безперервний характер.

Список літератури:

1. Довбищенко М. Проблеми утвердження української державності на Слобожанщині у період Національно-визвольної революції. / М. Довбищенко // Вісн. Київськ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2014. № 1(17). – С. 46-53.

2. Чернуха О. В. Формування та діяльність органів внутрішніх справ Харківщини в роки непу (1921–1929 рр.): Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. / О. В. Чернуха; Харк. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. – Харків, 2012. – 162 с.
3. Ярмаш О. Н., Гавриленко О. А. Відомчі заклади освіти МВС у Харкові: становлення та розвиток / О. Н. Ярмаш, О. А. Гавриленко // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1999. – Вип. 9. – С. 20-25.
4. Лабоженко Д. Б. Міліція України 1941–1945 рр. XX сторіччя: історико-правове дослідження: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. / Д. Б. Лабоженко; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2016. – 198 с.
5. Греченко В. А. Становлення навчальних закладів із підготовки кадрів міліції в Харкові (1943–1990 рр.). / В. А. Греченко // Вісник Харк. нац. ун-ту внутр. справ. – 2014. № 1(64). – С. 29-39.